

HOLMI

XX. évfolyam 1. szám

2008. január

Szerkeszti: Réz Pál (főszerkesztő),
Radnóti Sándor (bírálat), Várady Szabolcs (vers), Závada Pál (széppróza),
Fodor Géza, Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

---

TARTALOM

- Márton László*: Egy égtáj évfolyamai • 3
Gergely Agnes: A *Nyugat* centenáriuma • 13
Tandori Dezső: Egy ég-táj • 14
Lackfi János: Egy mondat • 18
Schiller Erzsébet: A *Nyugat* első száma • 21
Schein Gábor: Az irodalmi modernizáció
pillanatfelvétele a *Nyugat*
megindulásakor • 37
Térey János: „Páriz! Páriz!” (Szomory Dezső,
avagy a megrendülés) • 49
Borbás Andrea: Ady Endre naplóversei
a *Nyugat*ban • 58
Grécsi Emőke: A *Nyugat* körül • 65
Kelevéz Ágnes: Egy legendás Osvát-levél nyomában • 70
Rába György: Babits, a hétköznapi ünnepek
költője • 79
Vári György: Egy nevezetes vitáról,
hetven év távlatából • 84
Kovács András Ferenc: Tátrafüredi fantázia (Tóth Árpád
verstöredéke 1917-ből) • 95
A marosszentimrei templomnál • 96
Cséve Anna: „Nagyságos szenvedély” (I)
(Mozaikkockák Móricz Zsigmond
és a *Nyugat* kapcsolatáról) • 97

- Pollágh Péter*: A tükör embere • 103
Bíró-Balogh Tamás: Osvát Ernő elfelejtett nyilatkozata • 104
Kőszeg Ferenc: Egy letűnt nemzedék elfeledett krónikása (Halász Imre) • 108
Bolgár Dániel: Gazdasági mesék a Nyugatban • 128
Fráter Zoltán: Olvasni, sorok között (A Nyugat utolsó száma) • 147
Szép Ernő: Natália (I) (Közéletesi Vida Lajos) • 154

Wilheim András: Szöllősy András (1921–2007) • 166

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság
Levélcím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A
Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág
Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
(Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)
További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu
Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)
Előfizetési díj fél évre 2500, egy évre 5000 forint, külföldön 50, illetve 100 euró
Tördelte: Kardos Gábor. Nyomtatta az ADUPRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

A HOLMI honlapja: www.holmi.org

ISSN 0865-2864

Márton László

EGY ÉGTÁJ ÉVFOLYAMAI

Gyerekkorom és fiatalságom éveiben a „Nyugat” – ez a szó – nem elsősorban azt a folyóiratot jelentette, melyről az alábbiakban beszélni fogok. A Nyugat a világnak az a része volt, mely a közönséges magyar állampolgárok elől el volt zárva. Nem mintha Észak és Dél, Közel- és Távols-Kelet nem lett volna szintén elzárva, ám ezek a tájékok a k.m.á.-k érdeklődését legfeljebb egy-egy fellobbanó konfliktus kapcsán kelthették fel, merőben eszmei síkon. A Nyugat ezzel szemben érzékeket és fantáziát izgató tájék volt: egyszerre Nekeresd-ország és karnyújtásnyira levő Paradicsom, melyet azonban szögesdrót választ el a mindennapi élet helyszíneitől. A k.m.á.-k a Nyugat javaira vágytak, a Nyugat ruháit szerették volna hordani, italait kortyolni, életmódbeli divathullámait követni. (Hogy éppen a szellemi javakkal nem egészen így állt a dolog, azt most elegendő zárójelben említenem.) És a Nyugat – szögesdrót ide, határőrség oda – mégsem volt annyira elveszett Paradicsom, mint a bibliai, hiszen az állampolgár, amennyiben nem vonta magára a hatóságok neheztelését, időnként (persze nem túl gyakran) átléphette a Nyugat felé az államhatárt, és meghatározott számú napon át szemlélhette közelről a Nyugat csodáit.

A *Nyugat* című folyóirat alapítói 1908-ban nem tudhatták, hogy egyszer majd úgy lesz a folyóirat címlapjára nyomott égtájjal és államhatárral, ahogy a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években volt. Azt sem tudhatták, hogy egyszer majd megint nem úgy lesz. Mindenesetre a lap címében érezhető utópisztikus jelleg ugyanolyan irányultságú, mint a Kádár-rendszerben élő állampolgárok kissé szárnalmas, de tökéletesen érthető sóvárgása. A *Nyugat* alapítói annak a nyugati világnak velük egykorú előzményét óhajtották a magyar közéletben meghonosítani, melytől aztán a kommunista diktatúrák szögesdróttal és betonpalánkkal óvták állampolgáraikat. Fenyő Miksa, Osvát Ernő, Ignótus, Hatvany Lajos – és persze Ady – úgy képzelték, hogy a magyar kultúra (szűkebb értelemben az irodalom, tágabb értelemben az egész magyar közélet, a kultúrával szembe nem állítható civilizáció) nyugati hatásra fog felfrissülni, megszabadulni a vidékiességtől. Úgy képzelték, hogy a magyar földön meghonosult nyugatiasság a szellem nagyobb fokú szabadságát teszi lehetővé, és ezt kívánatosnak tartották. Továbbá úgy képzelték, hogy az okcidentalizmussal együtt nyugat felől jönnek majd az új időknek új dalai (illetve majd a vátesz betör velük), és a nyugatias beidegződések jóvoltából át lehet evezni új kínok, titkok, vágyak vizére.

De hát ezt már Reviczky Gyula is nagyjából így gondolta. Eötvös József sem gondolta lényegesen másképp. Talán még Csokonai sem. Arany János pedig nagyon másképp gondolta. Toldy Ferenc és vele együtt Vörösmarty szintúgy. Más kérdés, hogy Arany Jánost a nyugatosok (Ady kivételével, aki nem kedvelte) költőként, műfordítóként és kritikusként egyaránt a mesterüknek tekintették, Vörösmartyt pedig Babits és Szerb Antal segítette hozzá, hogy szoborból ismét élő költő legyen. A *Nyugat* legjobb alkotói mindnyájan valamiféle szintézisre törekedtek, a világirodalomra való nyitottság és az autochton megújulás együttesére; még akkor is, ha erről Babitsnak merőben más elképzelései voltak, mint mondjuk Móricz Zsigmondnak, és ha ezt Kosztolá-

nyi az alkotói tudatosságnak jóval magasabb fokán fogalmazta is meg, mint mondjuk Krúdy Gyula.

Elég most annyi, hogy a *Nyugat* körüli kiváló férfiak és nők együtt járónak, egyszerűsmind együtt üdvözlendőnek is látták a nyugatiasságot és az irodalmi megújítást. (Zárójelben teszem hozzá, hogy ebből a szemszögből minden világirodalmi hatás nyugatiasnak látszik, az is, ami keletről jön: gondoljunk Puskin és Dosztojevszkij magyar recepciójára.) Ez a felfogás offenzíven lép fel az első világháború előtti liberális nacionalizmussal szemben; az első világháború után fellépő agresszív, kirekesztő nacionalizmussal szemben viszont egyre inkább defenzívába szorul. Ebben a védekező helyzetben az egykor elutasított nemzeti liberalizmusnak, sőt olykor a konzervativizmusnak is egy sor eleme (érvelése, beállítódása, alkotói habitusa) felértékelődik, vállalható hivatkozási alapnak bizonyul.

E tény tekintetbevételével érdemes megvizsgálni a *Nyugat* innovatív lendületének alakulását. Nem az a kérdés, hogy radikálisan újító szellemiségű volt-e a *Nyugat* (nem lehetett az, hiszen szerkesztői mindenfajta radikalizmustól idegenkedtek), hanem hogy: egyáltalán újító volt-e? A közkeletű felfogás szerint a *Nyugat* eleinte újító volt, aztán később, ahogy a világ tovább modernizálódott, ahogy a szerkesztőség összetétele változott, ahogy a protagonisták meghaltak, megöregedtek, eltávolodtak a laptól stb., fokozatosan elment konzervatív irányba. És ez nagyjából így is van. Ugyanakkor nem árt egy pillantást vetni a lap mindenkori ellenfeleire.

Amíg a *Nyugat* a népnemzeti iskola veteránjaival és dogmatikus szocdem ideológusokkal hadakozott, addig könnyű volt újítónak látszani. Gyulai Pál (nála színvonalatlanabb) követői csak a pozícióikat tudták védeni, érvényes művészi állításokat tenni nem tudtak; a munkásmozgalom pedig csak a politikában és a társadalomtudományban volt produktív, a művészetben nem. A csakugyan újító szellemű társaság, Kassák és az avantgarde, mely a *Nyugat* indulása után néhány évvel lépett színre, éppen azért nem tudott megközelítőleg sem akkora hatást gyakorolni a magyar irodalomfelfogásra, mint a *Nyugat*, mert komolyan vette az újítást. Ezért nem volt meg benne az a rugalmasság és jó értelemben vett heterogenitás, ami a *Nyugatban* megvolt (és amit sokan összetévesztenek az innovációval). És ezért nem tudta Kassák az avantgarde iránt érdeklődő tehetségeket sem huzamosabb ideig maga mellett tartani. Figyelemre méltó, hogy Babits – a folyóirat nevével fémjelzett korszakában – a nála egy nemzedékkal fiatalabb tehetségeknek milyen elképesztő gyűlöletrohamait vonta magára, nem kis részben szerkesztői munkálkodása miatt – miközben maga a *Nyugat* mint műhely és fórum semmit sem veszített vonzerejéből.

De ez már a lap utolsó tíz-tizenkét évére jellemző helyzet.

Ekkor már másmilyen ellenfelei vannak a *Nyugatnak*. Újító szelleműek. De nem ám olyan elszigetelt és kissé steril újítók, mint a harmincas évekre már nagyjából kifáradt avantgarde, hanem vértől duzzadó és tetterre készek. Újítók és tetterre készek voltak a népiek, és hatalmas kulturális produktivitás volt rájuk jellemző ebben az időszakban. Persze a népi írók sokfélék voltak, nagyon eltérő műveltséggel, változatos ideológiai háttérrel, többnyire kacskaringós életrajzzal és alkotói pályával. Sokan közülük, a legjobb tehetségek, egy darabig munkatársai voltak a *Nyugatnak*, és volt egy időszak, amikor esély mutatkozott rá, hogy a *Nyugat* be tudja fogadni a népiek plebejus indulatát. Nem így történt. (Kivétel Illyés Gyula, aki egyszerre tudott nyugatos és népi író lenni.) Újítók és tetterre készek voltak a radikális marxisták, akik csekély számúak voltak, de a hatásuk annál nagyobb volt; az egész baloldali értelmiség többé-kevésbé szimpatizált velük, odafigyelt rájuk, ők pedig korszerű, színvonalas folyóiratokkal is jelen vol-

tak. Újító és tettere kész volt a szélsőjobboldal; cinikus állításnak hangzik, de tény, hogy az akkori közéleti erők közül ők voltak a leghaladóbbak, ők testesítették meg a lassan, de nem is olyan lassan realitássá váló jövőt; ezenkívül nem lebecsülendő kulturális vonzerőt fejtettek ki, erősödő pozíciókat szereztek a magas kultúrában, és egy sor fiatal tehetség integrálására tettek sikeres kísérletet.

Ezek mindannyian szemben álltak a *Nyugattal*.

Nem elsősorban elvi vagy esztétikai vitákat folytattak vele, hanem inkább, valahányszor konstruált ellenségképre volt szükségük, ezt a képet vagy a *Nyugatban* és a nyugatosokban testesítették meg, vagy legalábbis belevonták a konstrukcióba a *Nyugatot*. Ezekhez képest, ezek ellenében volt a harmincas években a *Nyugat* konzervatív. Annak a humanista szellemi örökségnek a konzerválására törekedett, melyet az említett erők félreszorítással vagy teljes megsemmisítéssel fenyegettek.

A *Nyugat* harmincas évekbeli konzervativizmusa már csak ezért is nagymértékben különbözött Rákosi Jenőék század eleji konzervativizmusától. A *Nyugat* defenzívája olyan egyetemes értékekre irányult, melyek léte vagy nemléte vajmi kevés fejtörést okozott a régi vágású konzervatívoknak. Ezenkívül a *Nyugat* védekező helyzetében is művészilag produktív maradt, és új alkotó generációk bevonásával megőrizte, vissza-visszanyerte frissességét. (Sokan ezt a frissességet vélik újító szellemnek, pedig nem az.)

Mielőtt azonban elbúcsúznánk Rákosi Jenőtől és mindazoktól, akik „a Régi és az Új küzdelme” című, közösen konstruált narratívumban a Régi Oldalt képviselték, még gyorsan megkérdezném: ők vajon (akikkel az induló *Nyugat* szemben állt) valóban konzervatívok voltak? A válasz: nem. Az avított ízlés és a szüklátókörűség nem azonos a konzervativizmussal. A magyar irodalomban konzervatív szellemiségű alkotó volt Asbóth János, Czóbel Minka és Justh Zsigmond, de talán még Ambrus Zoltán is. Ők azonban esztétikai értelemben ugyanúgy újítóknak tartották magukat – és ugyanannyi joggal –, mint a *Nyugat* első nemzedéke.

Ezek után nem is egy, hanem két – egymással összefüggő – kérdés merül fel a *Nyugat* kapcsán. Az egyik: mennyiben hatott újdonságnak a folyóirat a korabeli irodalmi életben, illetve milyen tekintetben hozott létre ténylegesen új minőséget? A másik: hogyan értelmezzük a magyar irodalomban immár több mint kétszáz éve folyamatosan működő megújítási-megújulási kényszert, mely a Régivel szembeállítandó Újat tekintti önmagában értéknek? (Ez a felfogás kevésbé tekinti fontosnak az alkotói szuverenitást és a kvalitást, illetve a minőséget forradalomnak képzele, nem pedig szerves alakulások folyamatos kölcsönhatásának. Az újító kedvű, tettere kész irodalmi mozgalmárság pedig – amely nem azonos az irányzatossággal – mindig is szembeötlő affinitást mutatott a kollektivistai politikai ideológiák iránt.)

Szerintem a *Nyugat* színre lépésében nem az volt a tényleges újdonság, hogy számottevően „modernebb” volt a többi irodalmi fórumnál. Arról meg végképp nincs szó, hogy a *Nyugat* lett volna az egyedüli „modern” irodalmi lap. Eleget valamilyik Múzeum körúti antikváriumban fellapozni a *Szerda* vagy a *Renaissance* egy-egy számát, hogy erről meggyőződünk. Tényleges újdonságot az jelentett, ahogy a *Nyugat* szellemi műhelyként működött. Hogyan a századforduló után színre lépő fiatal tehetségeket egyszerre integrálni (és ezáltal bátorítani, igazolni, megerősíteni) tudta. Az az eredetileg Osváthoz fűződő szerkesztési elv, melyet Hatvany Lajos megvetően bócherizmusnak nevezett: egyszerre lenni nagyon szigorúnak és nagyon nyitottnak, éles szemmel észrevenni a tehetség jelét, és kíméletlenül számon kérni mindazt, amire a tehetség kötelez.

Ebben pedig a minőség és az alkotói szuverenitás tisztelete mutatkozott meg (függetlenül attól, hogy Osvát a szerzőket igen keményen és változatos módszerekkel újra meg újra megszívatta), és ezáltal tudott a *Nyugat* sokszínű, mégis irányzatos lenni.

Ehhez kellett kötőerőnek a megújulás ideológiája és az irodalmi modernizáció ki-sajátítása, melyet a nyugatosok – ellenfelek asszisztálásával (akik ugyanazt állították róluk elítélően, amit ők magukról öndicsérően) – sikeresen végre is hajtottak. Ez azonban nem tényleges megújulás (amilyen például a nyelvújítás volt), hanem egyrészt markáns alkotói karakterek egy szellemi körön belül való kibontakozása, másrészt a modernizmus kultusza. Ez utóbbi ugyanolyan, mint a magyar irodalom történetében föllelhető egyéb kultuszok, annyi különbséggel, hogy kevésbé van átpolitizálva, kevésbé van konkrét személyre vonatkoztatva, ezért kevésbé agresszív és kevésbé ártalmas a többi kultusz nagy részénél.

De nem a kultusz az érdekes itt, hanem a dolog másik része: az, ahogyan egy név (melyet ma klasszikusként tartunk számon) egyszerre csak felbukkan a *Nyugatban*, s figyelni lehet, amint évfolyamról évfolyamra egyre jelentősebb írások fűződnek hozzá; és egyszerre csak előttünk áll az a nagy író, akit az irodalomtörténetből és az összkiadásokból ismerünk. De itt nem magában áll, hanem más kisebb-nagyobb írók társaságában. Itt még él. Osvát persze tévedett is. Mai szemmel nézve a *Nyugatban*, főleg az első nyolc-tíz évfolyamban meglepően sok szerző, sok írás látszik gyengének. Ám ezúttal nagyon igaz ama sokszor hangoztatott igazság, mely szerint egy folyóirat nem attól jó, hogy kizárólag „jó” írásokat közöl, hanem attól a közegtől, melynek alakításában a gyengébb szövegek is közreműködnek, és amelyből a kiváló művek ki tudnak emelkedni, miközben bele is tartoznak.

Hatvany és Osvát vitájában, azt hiszem, Osvátnak volt igaza. Egy kicsit óvakodva írom ezt le, egyrészt mert Hatvany mecénás volt, a *Nyugat* anyagi veszteségekkel járt, amit ő – nem egészen alaptalanul – Osvát bócherizmusának tulajdonított, és nem lehet zokon venni tőle, hogy szerette volna rentábilissá tenni a lapot. Másrészt egy szerkesztőnek nem muszáj vérig sértenie a lap mecénását, még akkor sem, ha – igen helyeselhető módon – védi szerkesztői hatáskörét. Viszont amennyiben Hatvany koncepciója érvényesült volna, és az lett volna a szerkesztés mércéje, hogy melyik szerző neve mennyire közönségcsalogató, az hosszabb távon a *Nyugat* jelentéktelenné válásához vezetett volna, illetve a fiatal tehetségek nem tudtak volna olyan látványosan megerősödni, ahogyan Osvát zsarnoksága alatt megerősödtek. (Képzeljük el Gárdonyi Gézárt vagy Herczeg Ferencet, amint nagy kegyesen átengedi egy írását a *Nyugatnak*, s képzeljük el egy ilyen írás mellett az ifjú Kosztolányi, Csáth Géza, Füst Milán stb. valamelyik szövegét.) Ez esetben a *Nyugat* lezárult irodalomtörténeti tény lenne, lexikoncikk és szövegelhely, mint annyi sok megszűnt folyóirat.

Azt meg már csak mellékesen teszem hozzá, hogy a *Nyugat* indulásakor – szerintem véletlenül – tényleg sok fölfedezni való fiatal tehetség bukkant fel, és olyan ember került a szerkesztői székbe – tulajdonképpen szintén véletlenül –, akiben az egyéniség ereje megfelelő ítélerővel és intuícióval párosult. Azt hiszem, ez ritka együttállás, ezért Osvát példája – változatlan formában – nehezen követhető. Voltak és vannak szerkesztők, akik Osvátot hivatkozási alapnak tekintik, miközben dilettánsok tucatjait szabadják rá az irodalmi életre.

Ez tehát az egyik nívó: a *Nyugat* mint szellemi műhely (és mint egy sor későbbi szellemi műhely fontos mintája). A másik az, hogy ebben a minőségében nem egyetlen generációhoz kötődött, hanem az első nemzedék után a húszas években megjelent a második, majd a harmincas években – azt hiszem, használhatom ezt a kifejezést – ki-

nevelődött a harmadik nemzedék is. Sőt, az „újholdasok” és egy sor velük egyívású alkotó személyében jött egy negyedik generáció is, mely a *Nyugat*-ban (és a folytatásának számító, rövid életű *Magyar Csillag*-ban) életkori okból nem publikálhatott, ám a lap mégis elevenen és közvetlenül hatott rá, és ezt a hatást később, a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években – ki-ki a maga módján – megpróbálhatta továbbítani.

A *Nyugat* első nemzedékéből szinte senki sem élte túl a harmincas-negyvenes éveket; aki mégis (mint Füst Milán), az nem igazán volt párbeszédképes. (Bár éppen Füst intenzív hatást gyakorolt egyetemi előadásaiival, melyek szenzációnak számítottak az ötvenes évek sivársága közepette.) Nem voltak sokkal megszólíthatóbbak a második nemzedék hosszú élettel megáldott tagjai sem (gondoljunk Németh Lászlóra). Némelyikük a hatalomhoz, a kulturális hivatalossághoz alakított ki merőben más viszonyt, mint a nyugatos kívülállás (Illyés Gyula, de Illés Endre is); aki pedig kívülálló volt, az vagy légmentesen el volt szigetelve az élő irodalomtól (Márai), vagy a hatalom védte bensőség cinikus különcének szerepét vette magára (Déry Tibor). Ehhez képest keveset nyom a latban, hogy ugyanezen generáció legjobb irodalomtörténészei és műfordítói mégiscsak átadtak tanítványaiknak egyet-mást a *Nyugat* szellemiségéből.

Más a helyzet a harmadik nemzedékkel és az újholdasokkal. Közülük is odavesztek számosan, vagy politikailag menthetetlenül elzüllöttek, vagy elszürkültek, vagy más módon lemorzsolódtak; de azért maradtak jó néhányan, akik viszonylag fiatalon, alkotóerőik és szellemi tekintélyük birtokában, példaszerű vagy legalábbis igazolható erkölcsi pozícióban hajlandók voltak szóba állni a kommunista diktatúrába beleszületett, beleszocializálódott fiatal tehetségekkel. Vas István, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Rába György (plusz még vagy tíz név) hatását a közelmúltbeli magyar irodalomra aligha lehetne túlbecsülni. És ami az ő személyük, észjárásuk, alkotói magatartásuk közvetlen hatása, az közvetve a *Nyugat* hatása is volt. Nehéz volna konkrétan megmondani, hogy amikor X. vagy Y. hatást gyakorolt, az mennyiben volt „személyes” és mennyiben „nyugatos”; tény azonban, hogy volt egy óriási mesterségbeli tudás, továbbá volt a szakmai tisztesség és a szellemi szabadság ethosza (mely tartalmazta a hatalomtól, a hivatalos kultúrpolitikától való függetlenség követelményét is) – mindez nagyrészt a *Nyugattól* eredt, és mindezt nagyrészt az utolsó nyugatosok plusz az újholdasok örökítették át a magyar irodalom jelenlegi közép-nemzedékére.

Tudom persze, hogy ez durva leegyszerűsítés. A mesterségbeli tudás nem kapható készen, még olyan ágazatokban sem, ahol sok a kötött szabály, mint például a műfordítás. (De éppen a műfordítás az a terület, ahol a nyugatos hagyomány tulajdonképpen sohasem szakadt meg, sőt igazából uralkodóvá vált. A nyugatos szellemiségű alkotók az ötvenes-hatvanas években – ismert okokból – monumentális fordítói életműveket hoztak létre; ami pedig a műhelymunkát illeti, az Európa Könyvkiadó szerkesztősegei, a *Nagyvilág*, valamint az egyetemi fordítói szemináriumok mind-mind a nyugatos műfordítói hagyományokat és követelményeket vitték tovább. Ezért többé-kevésbé a *Nyugat* szellemi örökségéhez számítható a világirodalom második világháború utáni recepciója is, mely sokat behozott a régebbi lemaradásból.) A szakmai tisztesség és a szellemi szabadság pedig olyan javak, melyek mindig konkrét döntésekben épülnek vagy sérülnek, sőt olykor egyszerre történik velük mind a kettő. Az említett alkotók közt akadtak, akik adott esetben, egy bizonyos határig hajlandók voltak együttműködni a hivatalossággal, mások lehetőleg semmilyen kompromisszumot nem kötöttek, inkább választották a marginális létezést (lásd ez ügyben Mándy Iván *A PÁLYA SZÉLÉN* és *ELŐADÓK, TÁRSSZERZŐK* című munkáit).

Mindenesetre volt egy jól érzékelhető határvonal, melyet a kései nyugatosok és újhaldasok közül azok, akik a *Nyugat* szellemiségét közvetíteni tudták, soha nem léptek át. Hol kimondva, hol kimondatlanul világossá tették, hogy az erkölcsi és az alkotói integritás közt összefüggés áll fenn, és egyik is, másik is csak az említett határvonalon belül őrizhető meg.

Azok az írók, akik a nyolcvanas években kapcsolódtak be az irodalmi életbe – a magam nemzedékéről beszélek –, még megtanulták érzékelni ezt a határvonalat, alighanem utolsókként. 1989 óta nincs többé kulturális irányítás, nincs hatalom védte bensőség, nincs gyámkodás, nincs represszió. Értelmét veszítette a hírhedt három T betű, a szerzői sereglet többé nem osztható támogatott, túrt és tiltott részre. Van ezzel szemben szabad nyilvánosság, kulturális sokszínűség, vannak irányzatos folyóiratok, iskolák, értelmezői közösségek, párbeszéd, viták – fölösleges volna bizonygatnom, mennyire jól van ez így. Az viszont kár volna, ha a korábbi állapotokról és az elnyomással szembeszegülő írói beidegződésekről való tudás is veszendőbe menne, mert vele együtt odaveszne az a szellemi immunrendszer is, mely a mindenkori perzekútorságnak ellenáll, és amelynek kifejlődése szintén a *Nyugat* szellemi örökségéhez kapcsolható.

Ezt a tudást (és ami vele jár, a *Nyugatra* visszavezethető etikai esztétizmust) elsősorban azok az írók, költők és kritikusok örökíthetik tovább, akik a hatvanas évek második felében vagy a hetvenes években kezdték pályájukat, és akik talán a legtöbbet köszönhetnek a *Nyugat* szellemi örökségének. Ők azok, akik a hetvenes évek második felében és a nyolcvanas években végigcsinálták az élő magyar irodalom (és, nem melléleg, az irodalomtörténet-írás) látványos átalakulását, átrendeződését. Ám ez irányú törekvésük nem lehetett volna ennyire határozott és eredményes, ha a *Nyugat* szellemisége nem hat rájuk ösztönzően; ha a *Nyugat* mint agóra és otthon nem jelentett volna számukra ismét megvalósítandó vívmányt vagy legalább dédelgetett ábrándot; és ha az akkori fiatal tollforgatók nem találnak az elhunyt, addigra már klasszikussá vált nyugatosokban szellemi őseikre, a még élőkben pedig mestereikre.

Mai szemmel nézve nyilvánvalónak látszik a folyamatosság a nyugatos hagyomány és az élő irodalom között. Pedig ez nem volt mindig ennyire nyilvánvaló. A hetvenes évek elején Vas István, nem kevés keserőséggel, így írt erről: „*Nem hinném, hogy a felszabadulás után megindult és több mint egy évtizedig tartó támadások és tiltások sokat ártottak volna a Nyugatnak. Ellenkezőleg, [...] mindez a tilalmasság dicsfényébe vonta, és ezzel, ha csak egy szűk körben is, meghosszabbította befolyását. Amint ezt a befolyást felszabadították, már meg is szüntették: a Nyugat majdnem teljesen elvesztette vonzerejét az újabb nemzedékekre. Legkivált Babits van legyőzve: sem költészetének, sem szellemének nincs többé eleven hatása – éppen utolsó évtizedének tanulmányai csak szétszórtan és nehezen hozzáférhetők. Nagy ellenfelei győztek, Szabó Dezső és Németh László, Kassák és Lukács: a fiatalág szívében és eszében ők foglalják el azt a helyet, ami – nézetem szerint – Babitsot illetné meg.*” (VALLOMÁSOK A NYUGATRÓL. Szerkesztette Rónay László. Bp., 1971.)

Ezek a sorok csordultig vannak telítve azzal az epeízű tudással, melyről beszéltem az imént. Vas István úgy látta, hogy valakik, hosszabb tiltás után, túrni kezdik a *Nyugatot*. Persze nem magát a folyóiratot, annak újraindulását túrik (arról szó sincs), hanem a nyugatos szerzők munkáinak újrakiadását (persze egy kissé cenzúrázva), a rájuk való hivatkozást, az alkotói teljesítmények elemzését, értékelését, esetleg méltatását. Kijelentésében az a félig kimondatlan feltételezés lappang, hogy a hivatalos kultúrpolitika 1956 után ily módon akarta megszüntetni a *Nyugat* közvetlen hatását, sikerrel. Továbbá úgy látta, hogy háború zajlott, mely már éppen eldőlt: különböző

eszmék képviselői haló poraikban is csatáztak. Ne tévessze meg az olvasót, hogy Németh László a vallomás írásakor még élt: Vas a harmincas évek végi, negyvenes évek eleji Németh László-tanulmányokra gondol, melyek csakugyan nagy hatással voltak több generációra. Lukács György esetében viszont látni vélek egy apró csúsztatást: Lukács a negyvenes évek második felében támadta intenzíven a nyugatosokat, viszont a húsz-huszonöt évvel későbbi fiatal értelmiség számára nem ezért volt attraktív, hanem részint fiatalkori, részint egészen idős kori munkái miatt.

Ezenkívül úgy látta, hogy a *Nyugat* egy lezárult, halott irodalomtörténeti tény. És ebbe mintha bele is törődött volna. Hiába mondja, hogy Babitsnak ott lenne a helye az ifjú szívekben és elmékben, ez csak elégikus óhaj.

Am nagyjából ugyanekkor (plusz-mínusz néhány év) ugyanez a Vas István behozza a magyar versbeszédbe T. S. Eliot és Kavafisz költészetét, ezzel pedig közvetve (illetve saját költészetével közvetlenül) nyugatos jellegű befolyást gyakorolt egy sor akkor vagy azután induló, később jelentőssé váló költőre. Ehhez járult mentori tevékenysége, melylyel mostohább körülmények között azt csinálta, amit ő maga látott és tapasztalt Babitstól. Itt említendő a hatvanas-hetvenes években írt visszaemlékezései is, melyek számottevően hozzájárultak ahhoz, hogy a *Nyugat* emlékezete ismét élő legyen, és hogy a folyóirat utolsó nyolc éve (ő ezt tekinti az igazi hőskornak) fölértékelődjék az előző korszakokhoz képest.

S ha így egymás mellé rakjuk az egyes mozzanatokat, lassacskán egészében is látszik a folyamatosság helyreállítása. Nemes Nagy Ágnes és Rába György – ki-ki a maga módján – Babitsot visszamenőleg is kimozdította abból a gödörből, melyben Vas István látta őt; nemcsak költészetét és kényszerű prófétaságát értékelték újra, hanem több fiatal kritikust is arra ösztönöztek, hogy vizsgálják meg Babits műbíráói szempontjainak érvényességét a maguk viszonyai között. Ugyancsak nyugatos szellemiségűnek tartom Weöres Sándor nagyszabású vállalkozását, a HÁROM VERÉB HAT SZEMMEL című gyűjteményt, melyben már az egykorú olvasók is a Toldy Ferenc által meghonosított irodalomtörténeti elbeszélés radikális alternatíváját látták; a költők (+ a versolvasók, verskedvelők stb.) nemcsak rejtett értékeket és furcsaságokat fedezhetnek föl benne, amint Weöres rájuk vetülő költői génuszától fel-felizzanak, hanem tapasztalhatják az előfutárookra való odafigyelés fontosságát is.

És még sorolhatnám, de talán ennyi is elég.

Ha röviden válaszolnom kellene arra a kérdésre, hogy miben látom a *Nyugat* legfőbb értékét, akkor a már említett két tényleges újdonságon, a műhelymunkán és az alkotógeneráció összekapcsolódásán kívül (továbbá a hozzá kapcsolódó írói és fordítói életműveken kívül) azt mondanám: a magyar irodalom nagykorúsításában.

A *Nyugat* színre lépése és több évtizedes fennállása a magyar irodalom (és tágabb értelemben a magyar szellemi élet) egyik sikeres autonómiatörekvése volt. Kivergődés abból a kiskorúságból, melyet a nemzeti önaffirmáció igénye majdnem egy évszázadon át konzervált. A magyar felvilágosodás utolsó stádiuma és megkésett betetőzése. Egyszersmind a klasszicizmus és a romantika összes olyan esztétikai-poétikai hozadéka, mellyel Kazinczy kora, majd a reformkor, egyéb tennivalók miatt, adós maradt (a világirodalom recepciójától kezdve az időmértékes verselésnek a magyar nyelv adott-ságaihoz való közelítéséig).

Ebben a minőségében a következő sikeres autonómiatörekvésnek, mely a hetvenes-nyolcvanas években zajlott, egyik fontos előzménye és támasza volt. Nyilván nem az egyetlen. Ám abban biztos vagyok, hogy a *Nyugat* hatása és az irodalom nagykorúsítá-

sának igénye nélkül az irodalom 1989-es hirtelen jött politikai tehermentesítése más-
képpen zajlott volna, a belső jelentőség drasztikus deficitjével; és ez esetben most, e
sorok írásakor aligha állhatna fenn a viszonylag nagy szabadsága, mely
nélkül folyamatos irodalmi tevékenység (többek közt írói munka és lapszerkesztés) ma
már nehezen volna elképzelhető.

Szeretném azonban hangsúlyozni, hogy az irodalom autonómiája is konkrét dönté-
sek folyamán épül vagy sérül. Ha most nagykorúságban vagy hozzá közeli állapotban
élünk és dolgozunk is, önmagában véve semmi sem garantálja, hogy ez hosszú távon
így is marad. Nem szükséges totalitárius diktatúra, pártállami kulturális irányítás ah-
hoz, hogy az irodalmi közélet visszasüllyedjen egy újabb kiskorúságba, és hogy ismét
eluralkodjék a perzekútori irodalomértelmezés. (Melyről ugyanúgy elmondható, mint
a viccbeli antiszemitizmusról, hogy „nálunk egyelőre nincs, pedig volna rá igény”.)
A perzekútori irodalomfelfogás, periferikusan ugyan, de most is jelen van a kulturá-
lis közéletben, a politikai életben pedig, egyelőre szintén periferikusan, most is van-
nak szélsőségesen újító szellemű és tetterre kész erők. Ha ezek számottevő befolyásra
tesznek szert a kulturális életben, vagy szellemileg vonzóvá válnak (akár csupán egy-
egy alkotói csoport számára is), a latens perzekútorság igen gyorsan és igen agresszív
módon manifesztálódni fog.

Nincsenek olyan illúzióim, hogy – amennyiben egy ilyen folyamat elkezdődne – a
Nyugattól átörökített etikai esztétizmus orvosság lehetne az irodalmi jakobinuskodás
legújabb és legújított áfiumai ellen. Csupán abban reménykedem, hogy továbbra is
átörökíthető marad, és az irodalmi kiskorúság visszatérésének nem kívánt esetében
is felnőnek majd olyan költők, írók, irodalomértők, akik alkotó módon gyakorolják
az ellenállás etikáját és esztétikáját.

Fölvetődhet végül a kérdés: nem tartom-e túlságosan problémátlanul átvehetőnek
azt a humanista szellemi örökséget, melyet a mi tájainkon sokan már a *Nyugat* évtize-
deiben is meddően patetikusként és kiüresedettnek láttak? (És nem is egészen ok nél-
kül; vagy legalábbis létezett a közelmúltban egy hazug diskurzus, mely úgy próbálta ig-
azolni a reálisan létező szocializmust, azon belül az úgynevezett népfrontos politikát,
hogy közben a *Nyugat* humanizmusával takarózott.)

No és: mi lesz a radikális újításokkal, megújulásokkal? Hol marad a szövegek sub-
verzivitása? Összeegyeztethető-e a humanista tradícióval az irodalmat mindenkor élén-
kítő tiszteletlenség? Vagy akár a váratlan izgalom, a szellemi szenzáció?

Vagy csak a humanista értékek hatalmas afirmációja marad, a humanista tekinté-
lyek permanens uralmával? A művészetek iránti áhítatos (és természetesen: kultikus!)
tisztelet, melyet a humanizmusnak szokás tulajdonítani? (Megint csak nem ok nélkül:
például Petrarcaról mesélik, hogy ünneplő ruhát öltött, valahányszor nekiült Horati-
ust olvasni, de még a kisebb költők munkáinak olvasása előtt is rendszeresen kezét mo-
sott. És könnyen lehet, hogy imitt-amott még a jelenkori Kárpát-medencében is akad-
nak megátalkodott petrarcisták.)

No és (kicsit komolyabbra fordítva a szót): összeegyeztethető-e a humanizmussal az
a mélységes bizalmatlanság a nyelv mint közeg és mint a kifejezés eszköze iránt, me-
lyet a XX. századi nyelvészeti és irodalomelméleti iskolák annyira magától értetődő-
vé tettek, hogy megnyilvánulásait gyakran már föl sem lehet ismerni? Mit kezdhet a
humanista tradícióval az a nyelv, mely struktúraként annyira világosan látható, hogy
vagy láthatatlanná teszi a megnevezett dolgot, vagy vonakodik megnevezésétől?

Nem hinném, hogy egy *Nyugatról* szóló eszmefuttatásban csupán közelítőleg is válaszolni lehetne a főnti kérdésekre vagy hozzájuk hasonlókra. De azért néhány dolgot megjegyeznek.

Például: éppen a *Nyugat* működése mutatja, hogy a szellemi tekintély nem jelent tekintélyelvűséget, és az irodalom belső értékrendjének messzemenő átalakítása annak megszilárdítását, nem pedig szétrombolását jelenti. Ebben a belső értékrendben (mely az irodalom autonómiájának egyik fontos garanciája) jelenleg és még sokáig a nyugatos humanista tradíció a legszámottevőbb integráló tényező. Azok számára is, akiket ízlésük vagy irodalmi szocializációjuk másmilyen irányzathoz köt. Azok számára is, akiknek érdeklődése az irodalom valamelyik rég letűnt korszakára irányul. De még azok számára is, akik a humanista tradícióval tudatosan szembehelyezkedve akarják konzisztenssé tenni írásművészetüket vagy esztétikai tapasztalataikat, vagyis ugyanakkor nem vonják kétségbe, hogy az írás igenis művészet, és az esztétikai tapasztalat létező dolog. (Gondoljunk Szabó Lőrinc hatására a mai magyar lírában, József Attila költészetének egyes újabb értelmezéseire vagy egy sor nem humanista külföldi szerző magyarországi recepciójára, Gottfried Benntől Ezra Poundig vagy Sade márkától Mishima Yukióig.)

Aztán. A humanizmusról igen sokszor elmondták már, hogy vereséget szenvedett. Vagy ha épp nincs kéznél egy-egy aktuális vereség, akkor: hogy eljárt fölötte az idő. Vagy hogy meddővé, tette képtelenné, kulturális emlékezettel agyonterhelte vált. Vagy hogy egy társadalmi osztály, konkrétan a polgárság kisajátította és felhígította. Ezek és az eféle vádak aztán igazolásául szolgáltak annak, hogy a XX. században a haladás eszméje nyíltan vagy alig burkoltan szembefordult a humániummal, s ennek következtében a polgárság (melynek szerény magyarországi leágazása tartotta fenn a *Nyugatot*) ma már ugyanúgy archeológia tárgya, mint az etruszk fémművesség.

Ám éppen ezért a XX. században a humanizmus kiszabadult abból a szűk körből, melybe az előző évszázad nacionálliberális kultúroptimizmusa megpróbálta, de teljesen sohasem tudta beszorítani. (Goethe szellemi öröksége a Gründerzeit éveiben sem volt azonos a levélnehezék gyanánt használt Goethe-büszttel.) E folyamat során éppen azok a szubverzív tényezők keltek új életre a humanista hagyományon belül, melyeket sokan azért hiányolnak, mert nem veszik észre őket. Ide tartozik az „eredeti”, középkor végi, kora újkori humanizmus egy sor jelenségének revitalizálódása, a tudósan szabadszájú erotikus költészettől kezdve az erasmusi (és természetesen lukianosi) szatírán át a népi nevetéskultúra fölfedezéséig. És mindezek poétikai konzekvenciái (Auerbach mimézistanulmányai, Bahtyin regényelmélete, Curtius műve a középkori latinságról, Ernesto Grassi fejtegetései a nyelv képi eredetéről) a humanista tradícióba illeszthetők be.

Nem azt állítom, hogy mindez része a *Nyugat* örökségének, hanem azt, hogy a fent említettek a mai irodalmi köztudatban a nyugatos hagyománnyal együtt értelmeződnek, és hogy a nyugatosok a maguk módján szintén hozzájárultak a humanizmus értelmének tágabbá, egyszersmind eredetközelibbé válásához.

Ide kapcsolódóan két irodalomértelmezői babonával vagy előítélettel szeretnék röviden számot vetni. Az egyik az oly sűrűn forszírozott megújítással-megújulással kapcsolatos. Sokan gondolják úgy, hogy az új jelenségek a régiek ellenében jutnak érvényre. Eszerint egy új irodalmi tünemény (műfaj, nyelvhasználat, írástechnika stb.), egy új minőséget produkáló csoportosulás azáltal bukkanhat elő a semmiből, és határoz-

hatja meg újként önmagát, hogy kiiktat egy vagy több (esetleg minden) réginek minősülő másikat, vagyis visszajuttatja abba a semmibe, ahonnan újként valaha ő maga is előjött. (Vagyis nem ugyanabba, mert az irodalomban sokféle semmi van, és a lesemizés egy priváció jellegű semmire irányul.) Nem kívánok ezúttal e felfogással vitatkozni; mindössze annyit jegyzek meg, hogy a *Nyugat* tényleges működése (amennyiben eltekintünk a modernségkultusz cicomájától) arra a másik, jóval szerencsésebb felfogásra mutat példát, mely az irodalom fejlődését szerves alakulások hol összekapcsolódó, hol párhuzamosan vagy különböző irányokba futó sorainak látja. E felfogás szerint az új jelenség nem letarolja a régiket, hanem különböző előzményekre támaszkodva (melyek gyakran a régieknél is régebbiek; például amikor egy modern költő, áthajolva a romantika és a klasszicizmus fölött, manierista előfutárokat keres) a régiek kontextusában jelenik meg, és e kontextust, az egyes elemek életben hagyásával, átrendezi.

Ezt egyébként már a kortársak is észrevették. Németh László, aki a harmincas évek elején egy remek megfigyelésekben bővelkedő tanulmányt tett közzé a *Nyugat* előfutáiról, nyilván egészen más megfontolásból vonta kétségbe a *Nyugat* unikális újító jellegét, mint a jelen sorok írója; mindenesetre a lap indulása előtt három-négy évtizeddel visszamenőleg észreveszi azokat az írókat és írói attitűdöket, melyek a nyugatosok felé mutatnak. Ezen a ponton Németh László maga is közel kerül a vele egyívású nyugatosok irodalomfelfogásához; mindenesetre ez még jóval szenzibilisebb és ideológiával kevésbé terhelt koncepció, mint az a néhány évvel későbbi, mely szerint az irodalmi elfogadottság valami országúthoz hasonló dolog, és ezen „elakad” X., aki „mélymagyar”, és „továbbmegy” Y., aki „hígmagyar”, méghozzá azért és csak azért, mert híg. Figyelemre méltó, hogy az előfutárokról írt fiatalkori tanulmányban Németh szinte kizárólag arisztokratikus-konzervatív szemléletű szerzőket tárgyal; bennük látja azt a régít, mely folytatódik a polgári-modernista újban. S hogy már a *Nyugat* első időszakában sem volt differenciálatlan szembenállás az új és a közvetlenül előtte járó régi között, azt mutatja sok egyéb mellett a Gyulai Pált búcsúztató, megrendült hangú Ady-vers vagy az a tény, hogy Deák Ferenc körének utolsó mohikánja, Halász Imre a *Nyugat* kiadásában adta közre politikai visszaemlékezéseit.

Ez tehát az egyik irodalomszemlélei előítélet, mely az újítás erőltetése révén a kiiktatás, a leváltás kultuszához vezet.

A másik előítélet szerint az irodalmi alkotások recepciójában az elfogadás és az elutasítás közötti skála játszik döntő szerepet, lehetőleg vagy a köztes tartomány elhagyásával, vagy a gáncs nélküli elismerés lehetetlenné nyilvánításával. Nem vitatom, hogy tényleg vannak irodalmi vagy félig irodalmi szövegek, melyek iskolai osztályzatot érdemelnek; ugyanakkor meg vagyok győződve róla, hogy a kritikus érdeklődés igazi irányultságának, igazi tétjének nem sok köze van a minősítéshez; illetve a minősítés annak egy benne foglalt, különválasztva pedig mellékes mozzanata.

Tudjuk és tapasztaljuk, hogy időnként eljön az igazság pillanata, amikor színt kell vallanunk, vajon egy adott műalkotás tetszik-e vagy sem. Ebben a pillanatban ilyen egyszerű a dolog; de a pillanat elmúlik, és utána az árnyaltabb megfontolások órái, hetei, hónapjai következnek. Az a sivár iskolamesteri irodalomszemlélet, mely csak leosztályozni tud, a bátor igazmondás jelszavával ténylegesen azt a kicsinyes pedantériát honosítja meg, melytől a tudásban és képzeletben gazdagabb szellemek – többek között a nyugatosok – mindig is undorodva fordultak el.

A *Nyugat* nem primer szépirodalmi része, az esszé-, a kritika- és a disputarovat arról tanúskodik, hogy a mégoly szenvedélyes ízlésviták sem teszik lehetetlenné a műimmanens feltételrendszerek elemző vizsgálatát, és hogy a minőségre nézve nem hátrány, ha az értékelés a szerzői észjárás rekonstrukciójából és egyéb tárgyi megfigyelésekből, valamint a hozzájuk kapcsolódó argumentációból adódik. Az is kiderül egy-egy évfolyam végigolvasása közben, hogy a friss olvasói (plusz nézői, zenehallgatói) benyomások tudomásulvétele nem föltétlenül vezet impresszionista kritikához. Ez egyszerűen válasz arra a lehetséges észrevételre, mely szerint a mai magyar tudományos irodalomközelítések (melyek előzményei többek között a hatvanas évek strukturalizmusában és újmarxizmusában keresendők) a nyugatos esszéírás ellenében jöttek létre. Ez igaz, ugyanakkor nem lehet nem észrevenni, hogy a mai irodalomtudományi műhelyek és a hozzájuk kötődő irodalomértők a *Nyugat* környékén is meg akarják találni előzményeiket; és minthogy a nyugatos hagyomány heterogén, ezek az előzmények is sokfélék lehetnek. Előzménykeresésnek tekinthető egy lezárt költői-írói életmű radikális újraértelmezése is.

Írásom címe eredetileg az lett volna, hogy NYUGTÁVAL DICSÉRD?, mármint a folyóiratot. A címet megváltoztattam, de attól még a kérdés kérdés marad. Válaszom: igen és nem. Igen, mert oly módon szerkesztett, úgy működő folyóirat, mint a *Nyugat*, nincs és nem is lesz többé. (Külön tanulmány lehetne az utóbbi fél évszázad magyar folyóirat-kultúrájának áttekintése a *Nyugat* visszfényében; azon belül az irányzatosság szigorú tiltása és a regionalizmus túrése a Kádár-rendszer alatt.) Igen, mert az élő magyar nyelv alakulása és az egyre gyorsabb civilizációs változások a *Nyugat* modernségét belátható időn belül átsorolják a régi magyar irodalom fiatalabb fosszilis rétegei közé. És nem: éppen hogy nem nyugtával dicsérem, mert a *Nyugat* kulturális attitűdje ugyanúgy etalon maradt, mint a reformkor politikai hitvallása.

A *Nyugat* nem utolsósorban azért tudott eleven maradni, mert nem volt rá esélye, hogy túlélje önmagát.

Gergely Ágnes

A NYUGAT CENTENÁRIUMÁRA

Seregnyi lampion a vízen
a fényt a kő borzolja meg
csorgó malomkerékre fordul
a mozdulatlan víztömeg

pára szorong a tavirózsán
a kelyhek árnya megvakít
elnyugtatja a szél az ölyvet
és Szent Ferenc madarait